

Κοντάκιον εἰς ἕκαστον σεισμὸν καὶ ἐμπρησμὸν

Το συγκεκριμένο κοντάκιο ανήκει στα περιστασιακά ἢ ἐπ' ευκαιρία κοντάκια του Ρωμανού. Θα πρέπει να αξιοποιήθηκε λειτουργικά σε όλες τις ημερομηνίες κατά τις οποίες εορταζόταν η ανάμνηση κάποιου σεισμοῦ και ἐμπρησμοῦ, ὅπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στο κοντακάριο της Πάτμου, συνδέεται ωστόσο και με την Τετάρτη της 3^{ης} εβδομάδας των νηστειῶν και με το θέμα της μετάνοιας.

Εἶναι αναμφίβολα ἓνα ἀπὸ τα σημαντικότερα ἔργα του Ρωμανού και για την ποιητική του αξία και ὅσον ἀφορᾶ στο ζήτημα της χρονολογικής τοποθέτησης και της ακμῆς του ποιητή. Ὅπως θα δούμε, τα γεγονότα που περιγράφονται λαμβάνουν χώρα διαδοχικά κατά την εποχή της ακμῆς του Ρωμανού, η οποία τίθεται ἐπὶ της βασιλείας του Ιουστινιανού. Πρόκειται για διάφορους σεισμούς που συνέβησαν κατά καιρούς σε διάφορα σημεία της αυτοκρατορίας, για ἀνομβρίες και πείνα, ἀλλὰ κυρίως περιγράφεται η περίφημη Στάση του Νίκα (532), της οποίας ἀποτέλεσμα υπήρξε σφαγή και ἐμπρησμός σπουδαίων οικοδομημάτων της Κωνσταντινούπολης, ὅπως η Αγ. Σοφία, η Αγ. Ειρήνη και τμήμα των ἀνακτόρων. Μάλιστα η Στάση του Νίκα δεν παρουσιάζεται ως ἓνα μεμονωμένο γεγονός ἀλλὰ συνδέεται με το σεισμό (πιθανόν του 530, τον οποίο περιγράφει ο Μαλάλας δίνοντάς μας επαρκή στοιχεία χρονολόγησης) και την ξηρασία (την οποία ἐπίσης περιγράφει ο Μαλάλας και η οποία ἔλαβε χώρα την ἴδια εποχή, ως επακόλουθο της εμφάνισης ἐνός κομήτη, του Λαμπαδία) για τα οποία μιλά στον οἶκο ιγ', ἀλλὰ και τον ἐμπρησμό που ἀκολούθησε (οἶκος ιδ'). Προβάλλεται ἐπίσης, κατά παράδοξο τρόπο, σε σχέση με τον ἐμπρησμό των δύο ἐκκλησιῶν. Αυτή η αυθαιρεσία του Ρωμανού στην χρονική παράθεση των γεγονότων δικαιολογείται ἀπὸ την πρόθεση του ποιητή να προβάλλει ὅτι το γεγονός της Στάσης του Νίκα ἦταν μια προσβολή τόσο ἐνάντια στη νόμιμη ἐξουσία ὅσο και ἀπέναντι στην θεϊκή.

Η αξία του κειμένου εἶναι ἀκόμη μεγαλύτερη, δεδομένου ὅτι πρόκειται για μοναδικό στο εἶδος του κείμενο, καθὼς δεν υπάρχει κανένα ἄλλο λειτουργικό υμνογραφικό κείμενο ἢ ομιλία με το ἴδιο θέμα, γεγονός που μας κάνει να ἐκτιμήσουμε ἀκόμη περισσότερο την πρωτοτυπία ἀλλὰ και τη μαεστρία με την οποία χειρίζεται ο Ρωμανός ἓνα θέμα για το οποίο δεν διαθέτει ἓνα λογοτεχνικό πρότυπο. Εξάλλου ἀποτελεῖ την παλιότερη σωζόμενη μαρτυρία για τα γεγονότα της Στάσης του Νίκα και το μόνο κείμενο που μας παραδίδει τον ἀπόηχο της ἐντύπωσης που ἄφησε το γεγονός αυτό στην κοινή γνώμη.

ΔΟΜΗ

Ο ποιητής φαίνεται ότι συνθέτοντας το συγκεκριμένο κοντάκιο έχει διπλή πρόθεση: ηθική και πολιτική. Αυτό φαίνεται και στη σύνθεση του κοντακίου που διακρίνεται σε τρία μέρη.

1. Το μεγαλύτερο που καλύπτει το μισό ύμνο (οίκοι α'-ιβ') αποτελεί έναν λόγο για την θεία ευσπλαχνία και την «καλή χρήση» των φυσικών θεομηνιών.
2. Το δεύτερο που καλύπτει το ένα τρίτο (οίκοι ιγ'-κ') είναι η εφαρμογή αυτής της διδασκαλίας στη Στάση του Νίκα και στα γεγονότα που προηγήθηκαν αυτής και την προμήνυαν.
3. Το τρίτο και τελευταίο μέρος (οίκοι κα'-κε') αποτελεί έναν ύμνο στον Ιουστινιανό, ο οποίος παρουσιάζεται ως άξιος διάδοχος του Μεγάλου Κωνσταντίνου, και στην οικοδομική του δραστηριότητα που ξεπερνά ακόμη και εκείνην του Σολομώντα.

Ας δούμε όμως αναλυτικότερα το περιεχόμενο:

1. Στο προοίμιο ο ποιητής εύχεται στον Χριστό υπέρ της σωτηρίας όλων των «εν θλίψει κατεχομένων» και «κραζόντων εν μετανοία»
2. Οίκοι α'-δ': ο Θεός εμφανίζεται ως ιατρός των ψυχών και των σωμάτων και δοτήρ παντός αγαθού. Αυτός κάποιες φορές προσποιείται οργή για να αφυπνίσει τους σκνούς και τους ράθυμους, ώστε να δουν και να ζητήσουν την αληθινή ζωή.
3. Οίκοι ε'-ζ': Η ηθική ελευθερία ως δώρο του Θεού στους ανθρώπους. Οι άνθρωποι δεν μπορούν να ανταποδώσουν τη θεία ευεργεσία που κορυφώθηκε με τον σταυρικό θάνατο. Αντίθετα φαίνονται αχάριστοι τόσο οι πρωτόπλαστοι δια της παρακοής όσο και οι μετέπειτα άνθρωποι.
4. Οίκοι η'-ιβ': Ο Θεός είναι ευεργέτης των ανθρώπων, ο ιατρός που γνωρίζει το φάρμακο για κάθε ασθένεια, όμως δίκαια τιμωρεί όσους παραβαίνουν τις εντολές του. Για την ανόρθωση των ανθρώπων ο Θεός έστειλε τον Υιό του (η'-θ') και συνεχίζει να ευεργετεί τον άνθρωπο (ι'), καθώς ο Ιησούς «απέτισε το χρέος του υπέρ απάντων των βροτών... διδάξας τους πάντας τηρείν τας εντολάς». Όμως δίκαιη είναι η τιμωρία εκείνων που τις παραβαίνουν (ια'). Η τιμωρία έρχεται ως θεραπεία, καθώς ο Θεός είναι ο γιατρός που γνωρίζει κάθε φάρμακο ή επέμβαση είναι αναγκαία σε κάθε περίπτωση (ια'-ιγ').
5. Οίκοι ιγ'-ιδ': οι σεισμοί, οι ανομβρίες και οι φυσικές καταστροφές και τα άλλα δεινά, όπως η παράδοση στη φωτιά των «αγίων» είναι η τιμωρία-θεραπεία των ανθρώπων που δεν συμμορφώνονται.
6. Οίκοι ιε'-ιζ': περιγραφή των δραματικών γεγονότων της Στάσης του Νίκα και των καταστροφών που συντελέστηκαν.
7. Οίκοι ιη'-ιθ': ο πιστός αυτοκράτορας και η σύζυγός του προσεύχονται και ο Θεός απαντά στις προσευχές τους και σπεύδει σε βοήθεια.

8. Οίκοι κ': Η αγία Σοφία και η αγία Ειρήνη παραδομένες στις φλόγες έχουν καταντήσει ερείπια, αλλά οι πιστοί ελπίζουν στην αποκατάστασή τους.

9. Οίκοι κα'-κδ': Η ανοικοδόμηση της πόλης και των ναών και της αγ. Σοφίας συμπεριλαμβανομένης (κδ'). Ο Θεός φαίνεται να ανταμείβει την πίστη και την ελπίδα παρέχοντας τις μεγαλύτερες δωρεές. Πρώτη προσευχή του ποιητή: φαίνεται να λειτουργεί ως κλείσιμο του 3^{ου} μέρους του ύμνου και εκφέρεται για τη νέα εκκλησία.

10. Οίκος κε': Η δεύτερη προσευχή του ποιητή, πιο γενική, για την πόλη και την αυτοκρατορία.

Ο ποιητής από τον τρόπο και τη ζωντάνια, αλλά και την λεπτομερή περιγραφή, φαίνεται ότι υπήρξε αυτόπτης μάρτυρας των γεγονότων που περιγράφει. Δεν είναι τυχαία εξάλλου η επιλογή ενεστωτικών εκφράσεων και ρημάτων, που δείχνουν την προσωπική μαρτυρία του ποιητή. Επίσης μέσα από το κοντάκιο φαίνεται και η βαθειά γνώση των βιβλικών κειμένων, καθώς το συγκεκριμένο κοντάκιο είναι μεστό από αντίστοιχες παραπομπές.

Όσον αφορά στη χρονολόγηση του κοντακίου αυτή τοποθετείται μετά το 532, ημερομηνία κατά την οποία συνέβη η στάση του Νίκα και η καταστροφή της Αγ. Σοφίας και πριν το 537, ημερομηνία κατά την οποία εγκαινιάστηκε εκ νέου ο ναός, όπως φαίνεται από τον κδ' οίκο (τελειούται). Πιθανότατα μάλιστα να γράφτηκε για την περίοδο της Σαρακοστής του 537, μολονότι θα φαινόταν πιο εύλογο να είχε γραφτεί το 533, έναν χρόνο μετά τα γεγονότα. Ενδεχομένως θέλει να κάνει νύξη είτε σε έναν αντίστοιχο κίνημα που αποτράπηκε και δεν είναι γνωστό από άλλη πηγή (βλ. Grosdidier de Matons), είτε στην ολοκλήρωση κάποιου τμήματος της αγ. Σοφίας π.χ. του Τρούλου της. Ο Grosdidier de Matons εκφράζει και την άποψη ότι το φροντισμένο αυτό κοντάκιο στο οποίο μάλιστα ο υμνογράφος κάνει ιδιαίτερη μνεία στο αυτοκρατορικό ζευγάρι, όπως ακριβώς θα συνέβαινε αν ήταν παρόντες κατά την εκφώνησή του, ενδεχομένως να αφορά στα εγκαίνια του ναού το Δεκέμβριο του 537 και η εικόνα του μη ολοκληρωμένου ναού που δίνει ο υμνογράφος στο τέλος του κειμένου, απλά να αφορά την ημιτελή διακόσμηση ή τα γύρω οικοδομήματα του ναού και όχι την οικοδομή καθαυτή. Προσθέτει δε ότι ο χαρακτήρας της μετάνοιας που διακρίνει το κοντάκιο στους 15 πρώτους οίκους ενδεχομένως δικαιολογείται, αν δεχτούμε ως πιθανή την υπόθεση ότι ο Ιουστινιανός, ο οποίος πιθανότατα παρήγγειλε τον ύμνο, θέλησε να δείξει μέσω του ύμνου τον εξιλαστήριο χαρακτήρα του νέου αυτού οικοδομήματος.

Το κοντάκιο είναι προσόμοιο και ως προς το προοίμιο και ως προς τους οίκους

Μετάφραση

Κοντάκον εἰς ἕκαστον σεῖσμὸν κατ'ἐμπερησμόν

Προοίμιον

Εμάς, Κύριε, που μας κατέχει η θλίψη
μην μας παραβλέψεις, που σε καλούμε μετανιωμένοι, σωτήρα·
«Δώρισε με την ευσπλαχνία σου σε όλους τους ανθρώπους
την αιώνια ζωή».

Οίκος α'

Το ιατρείο των ψυχών άνοιξε με απλοχεριά για εκείνους που η ψυχή τους
ασθενεί
ο μόνος γιατρός των ψυχών και των σωμάτων,
για να ζητούν και να λαβαίνουν απ' αυτόν θεραπεία οι ασθενείς·
γιατί ο σωτήρας σπεύδει να θεραπεύσει τα τραύματα όλων
και με κάθε ικεσία συγχωρεί τα πάντα κατά το συμφέρον·
κάποιες φορές όμως μαζεύει το χέρι του όσον αφορά στις παροχές
ξυπνώντας την τεμπελιά των οκνηρών,
κατασκευάζοντας ως σοφός την θεραπεία των αμαρτωλών,
για να παρέχει
την αιώνια ζωή.

Οίκος β'

Ο χορηγός, δηλαδή, της ζωής, η σωτηρία των πάντων που απλώθηκε προς
όλους,
η αιώνια αστείρευτη πηγή, η απεριόραπτη,
σε όλους χαρίζει, ως αγαθός αφέντης, μεγάλες τις δωρεές·
θέλει όμως να του ζητούν επίμονα τις χάρες, για να συνηθίζει
τους δούλους να προσφέρουν σ' αυτόν τη δέηση ως κύριό τους·
οργίζεται, όμως, κάποτε εξαιτίας της οκνηρίας τους
προσποιούμενος πάντα, κάτι το οποίο δεν έχει (ενν. θυμό)·
γιατί το έργο αυτό είναι έργο καλοσύνης,
για να παρέχει
την αιώνια ζωή.

Οίκος γ'

Και αληθινή απόδειξη της ευσπλαχνίας του και ότι έτσι έπρεπε (να κάνει)
και ότι μόνο φαινομενικά οργίζεται ο αγαθός,
το ότι όταν κάποτε οι Ισραηλίτες αμάρτησαν, καλώντας τους να
επιστρέψουν
λέει προς τον δίκαιο Μωσή: «Άσε με, φίλε,
να θυμώσω και να συντρίψω με τους νόμους μου εκείνους που δεν
πειθαρχούν».

Γιατί συγκρατιόταν από την αγάπη του για τους ανθρώπους
και στον Μωσή παραδίδει το δήθεν πρόσχημα:
«Άσε», λέει, «να συντρίψω τους απείθαρχους,
για να τους δώσω
την αιώνια ζωή».

Οίκος δ'

Με αυτόν τάχα τον τρόπο περιγράφει στον Μωσή όλη την κατάσταση ο
Κτίστης
αποδεικνύοντας ότι η οργή του είναι γεμάτη με αγάπη για τον άνθρωπο·
ο Πλάστης αφήνει στα χέρια του Μωσή τη διαχείριση του θυμού,
για να κατανοήσει, ακούγοντας από αυτόν το «Άφησέ με»,
ότι μπορεί να τον συγκρατεί εντελώς, όταν τυχόν οργιστεί,
και να προσπέσει σε αυτόν και να του πει φωνάζοντας:
«Αμνησίκακε Θεέ και πολυεύσπλαχνε,
δεν θα Σε αφήσω, αν δεν μου υποσχεθείς
ότι θα τους προσφέρεις
την αιώνια ζωή».

Οίκος ε'

Πολύ κατάλληλο ήταν και το παράδειγμα της Χαναanaίας, γιατί να
θεραπεύσει
εκβιάστηκε ο δημιουργός την κόρη της·
να πάρω το ψωμιά από τα παιδιά μου και να το δώσω στα σκυλιά, λέει,
δεν είναι δίκαιο· από μέσα ο Δεσπότης ήταν φιλόανθρωπος, απ' έξω όμως
θυμωμένος·
γιατί δεν κουράζεται να παίρνει με το μέρος του τις υπολήψεις των
αλαζόνων,
προσπαθώντας ως σοφός να στεφανώσει
την αναιδή που τον ανέχεται με καλοσύνη·
γιατί τούτη η γυναίκα δεν λυγίζει μπροστά στην αλαζονεία
αλλά και απαιτεί
την αιώνια ζωή.

Οίκος στ'

Κάθε δωρεά αγαθή και κάθε δώρο ανώτερο κατεβαίνει από ψηλά
από τον πατέρα των φώτων, όπως λέει ο απόστολος·
όμως δεν έρχεται αναγκαστικά, αλλά φτάνει με τη θέλησή σου έπειτα
από αίτησή μας. Γιατί ο εξαναγκασμός και κάθε είδους βία είναι εχθρική
προς τον Θεό.
Γιατί δεν θέλει να εκβιάζει με αυτά των ανθρώπων τις θελήσεις γι' αυτά·
Ο ίδιος ως αγαθός τη βία των ανθρώπων υπομένει·

γιατί πραγματικά χαίρεται, όταν νικιέται, να του αρπάζουν τη βασιλεία οι εκβιαστές
και να προσφέρει σε όλους
την αιώνια ζωή.

Οίκος ζ'

Σ' αυτά βρίσκεται το θέλημα του Θεού· εμείς όμως τα αμελούμε και με πρόθεση αποφεύγουμε τη χάρη του Σωτήρα, επιθυμώντας τα κακά·
γιατί ποια πράξη θα βρεθεί σ' εμάς και ποιος λόγος άξιος προς αυτόν που επέλεξε να υπομείνει τα πάντα για χάρη των ανθρώπων;
Ποιος άραγε στην ανάγκη θα μας ζητήσει και θα μας σώσει;
Και μήπως ο ίδιος ο Χριστός εμάς καθημερινά δεν μας καλεί προτρέποντάς μας, και δεν το υπολογίζουμε;
Γιατί όπως ακριβώς ο πατέρας, επιβάλλει τη σωφροσύνη, για να παράσχει την αιώνια ζωή.

Οίκος η'

Να πόσα πράγματα έγιναν από τον φιλόανθρωπο για το γένος των ανθρώπων
και ποια πράγματα ανταποδόθηκαν για όλα αυτά στον Θεό·
το φυτό το πρώτο, το οποίο φύτεψε αμέσως ωραίο για την ανθρωπότητα, πώς αμέσως βρέθηκε άκαρπο και άξιο να ξεριζωθεί·
Και τον φίλο τον οποίο είχε ομοτράπεζο, τον βρήκε προδοτή!
Εκείνος απ' τη μια από την αρχή της δημιουργίας σκέφτηκε να αποκτήσει εξουσία,
ενώ αυτός, που του εμπιστεύτηκε τον πλούτο, πούλησε τον Χριστό·
γι' αυτό και δεν έχει την αιώνια ζωή.

Οίκος θ'

Το γένος των ανθρώπων παρασυρμένο από του πρωτόπλαστου τη ρίζα αρχίζει να αμαρτάνει εναντίον του Θεού·
αλλά ο ελεήμων καλλιεργεί με ποτίσματα φιλόανθρωπα εκείνους που είναι χέρσοι
άλλοτε με νουθεσίες, άλλοτε πάλι απειλεί με σκοπό να τους νουθετήσει.
Και εκτός από αυτά και τους προφήτες χρησιμοποίησε για να μεταφυτεύσει τους νόμους. Γι' αυτό και με την αρετή της καλλιέργειας βλάστησε ένα ωραίο δέντρο για το ανθρώπινο γένος
το οποίο ανέτειλε από παρθενική κοιλιά
και σε όλους παρέχει την αιώνια ζωή.

Οίκος ✠

Πόσα πολλά έκανε λοιπόν ο Χριστός με αγάπη για τον άνθρωπο για τη σωτηρία όλων, είναι φανερό σε όλους που πιστεύουν σ' αυτόν·
Πώς δίδαξε ο εύσπλαχνος τους τελώνες να γίνουν μαθητές του,
και πώς edίδαξε τις πόρνες στη μετάνοια·
ψαρεύει και από τα νερά της Σαμάρειας τη γυναίκα·
θαυμάσια ανέχεται και τους αχάριστους
και τους χόρτασε στην έρημο·
κρασί από νερό τους χορηγούσε
παρέχοντας σε όλους
την αιώνια ζωή.

Οίκος ✠'

Αφού πλήρωσε το χρέος από την αμαρτία για όλους τους ανθρώπους
δίδαξε όλους να τηρούν τις εντολές του
αλλά επειδή ακριβώς εμείς δεν τις τηρούμε, παραβαίνοντάς τις με τη θέλησή μας,
ο φόβος της οργής του πολλές φορές όλους εμάς μας ταρακούνησε
παρά ο θυμός του που κοχλάζει με θέρμη για να μας τιμωρήσει·
αλλά όπως ακριβώς ο γιατρός προσφέρει στην ασθένεια
πάντα το πιο δυνατό από τα φάρμακα,
έτσι και ο Χριστός παιδεύει και γιατρεύει
παρέχοντας σε όλους
την αιώνια ζωή.

Οίκος ✠'

Ας δούμε πιο καθαρά, πώς όλους τους γιατρεύει και σε όλες τις αρρώστιες
χρησιμοποιεί την κατάλληλη αλοιφή ο θεραπευτής των ψυχών·
Ξέρει καλά ποια διδασκαλία είναι κατάλληλη και χρήσιμη για κάθε πάθος·
γνωρίζει καλά και ποια επέμβαση ταιριάζει στο κάθε τραύμα·
και αν δεν κερδίζεται ο ασθενής με λόγια όμορφα,
στη συνέχεια μεταχειρίζεται άλλο τρόπο
και με έργα στη συνέχεια πιο μαλακά
εφαρμόζει ως σοφός την ιατρική τέχνη
για να έχουμε
την αιώνια ζωή.

Οίκος ✠'

Αν όμως καταλάβει πως με τη δύναμη των λόγων δεν μπορεί να
γιατρέψει από όλα τους απείθαρχους, χρησιμοποιεί για τη θεραπεία μας
έργα δραστικά·

Δηλαδή ταρακουνά την κτίση και κάνει τη γη να τρίζει από τις αμαρτίες μας·
και ενώ αναστενάζουμε όσο διαρκεί ο σεισμός, πάλι αφού ξαναγυρίσουμε στις κακές μας συνήθειες, παραδίδουμε στη λησμονιά κάθε φόβο·
γι' αυτό πολλές φορές πρόσταξε τα σύννεφα να μη δίνουν στάλα βροχής,
για να αφυπνίσει τη ραθυμία της ψυχής,
ώστε να ζητήσουμε την αιώνια ζωή.

Οίκος ❸'

Όταν μία και δύο φέρνει ο Κτίστης τις συμφορές στους ανθρώπους σαν τους βρίσκει να μην γίνονται καλύτεροι, αλλά ακόμη χειρότεροι από τους εαυτούς τους,
τότε φέρνει το κακό και στην ίδια την Αγία Τράπεζα αφού επιτρέπει να καούν τα άγια της εκκλησίας όπως κατά το παρελθόν παρέδωσε τη θεία κιβωτό στους αλλοφύλους· και ξεχυνόταν ο θρήνος του πλήθους μαζί στις πλατείες και στις εκκλησίες·
γιατί τα πάντα θα τα κατέστρεφε η φωτιά, αν δεν είχαν τον Θεό που παρέχει σε όλους την αιώνια ζωή.

Οίκος ❹'

Όλοι γνωρίζουν καλά, όπως είναι φυσικό, αυτά που συνέβησαν τότε, που εύλογα η ανάμνησή τους αιχμαλωτίζει το νου και τη σκέψη μας και κάνει και τη γλώσσα να διστάζει πιο πολύ να τα διηγηθεί·
γιατί η φωτιά τρεφόταν από τα εύφλεκτα ξύλινα υλικά τρέχοντας να διαδοθεί και να κατακάψει, καθώς την έσπρωχναν άνεμοι που προκαλούσαν φόβο, εμείς όμως, αν και πονέσαμε με αυτή τη συμφορά μεταβάλλουμε την οργή σε κακία·
γιατί δεν μάθαμε ούτε και έτσι να μετανοούμε, ώστε να έχουμε την αιώνια ζωή.

Οίκος ❺'

Η φωτιά σαν σύννεφο με όλη τη δύναμη του αέρα τριζοβολά αστράπτοντας και κατακαίοντας τα πάντα, προξενώντας ήχο και φόβο,

χωρίς να υποχωρεί στους αντίθετους και πολλούς ανέμους και χωρίς να φοβάται τα νερά. Και εκτός από αυτά και το νερό της θάλασσας φούσκωσε· και τα ανθρώπινα χέρια ήταν αδύναμα σε όποια βοήθεια· αντιστεκόταν σ' αυτά η φωτιά και νικούσε· και η ίδια η θάλασσα φερόταν εχθρικά· γιατί εμπόδιζε εκείνους που έσπευδαν να φύγουν, γι' αυτό και καλούσαν την αιώνια ζωή.

Οίκος ❶'

Όμως, για να μιλήσω σύντομα, όλα μέσα στην πόλη και με τις εκκλησίες μαζί και με το Παλάτι δεν είχαν ελπίδα όσο αφορούσε τους ανθρώπους· αλλά τα πάντα ο Θεός, όπως συνηθίζει, φρόντισε·

Για όσους περιμένουν το έλεος και όσους το ζητάνε δίνει τη σωφροσύνη και παρέχει σε όλους τη συμπόνια ο Κύριος. Για τους κακούς όμως, που δεν επιθυμούν να σωφρονιστούν από αυτή την απειλή φανερώνει την οργή του με την κόψη του μαχαιριού, ώστε να γνωρίζουν την αιώνια ζωή.

Οίκος ❷'

Όλες αυτές οι συμφορές κυριαρχούσαν στην πόλη και είχε απλωθεί μεγάλος θρήνος.

Όσοι φοβούνταν τον Θεό, σήκωναν σ' αυτόν τα χέρια και του ζητούσαν να τους ελεήσει και να σταματήσει τις συμφορές. Μαζί με αυτούς φυσικά προσευχόταν και ο βασιλιάς σηκώνοντας το βλέμμα προς τον πλάστη· μαζί με εκείνον και η σύζυγός του·

«Δός μου» λέγοντας «Σωτήρα, όπως και στον Δαβίδ σου τη δύναμη να νικήσω τον Γολιάθ· γιατί σε σένα ελπίζω· σώσε τον πιστό λαό σου ως ελεήμων· σ' αυτούς ακριβώς και θα δώσεις την αιώνια ζωή.

Οίκος ❸'

Όταν άκουσε ο Θεός τη φωνή του λαού και των βασιλέων, και στην πόλη έδωσε τους φιλόανθρωπους οικτιρμούς του, όντως έγινε πικρός θρήνος για κείνους που σφαγιάστηκαν με τα ξίφη. Γυναίκες έκλαιγαν τη χηρεία τους, τα παιδιά την ορφάνια,

οι πατέρες την απώλεια των παιδιών, οι συγγενείς τη στέρηση των συγγενών·

άλλοι θρηνούσαν την απώλεια των περιουσιών·
και το πένθος ήταν κοινό σε ολόκληρη την πόλη.

Κατάχαμα βρισκόταν ο θρόνος της Εκκλησίας,
ο οποίος παρέχει
την αιώνια ζωή.

Οίκος κ'

Κάποτε με ψαλμούς ανυμνούσαν την Σοφία και την Ειρήνη τις δυνάμεις
τις ένδοξες

της βασιλείας του Θεού οι χριστιανοί·

τώρα όμως έβλεπαν τους ιερούς ναούς να κείτονται στο έδαφος.

Η ομορφιά που πήγαζε από αυτούς, η ένδοξη, ήταν τώρα γεμάτη σαπίλα·
και ο τόπος που έλαμπε από χαρά τώρα προκαλεί φόβο.

Άστραφτε άλλοτε το φως από την ομορφιά,
τώρα όμως διώχνει μακριά η φωτιά τους θεατές.

Μία μονάχα ελπίδα σωτηρίας υπήρχε σ' εμάς,

η οποία παρέχει

την αιώνια ζωή.

Ο*υπόλο*το*5 οίκο*αδίδακτο.

Σχόλια

Προοίμιο

Στο προοίμιο δεν φαίνεται ο Ρωμανός να κάνει καμία αναφορά στο θέμα το οποίο θα αναπτύξει στη συνέχεια. Αντίθετα συνδέει τον ύμνο με την περίοδο κατά την οποία ψάλλεται, την Σαρακοστή, περίοδο μετάνοιας και συντριβής.

Οίκος α'

Ο οίκος ξεκινά με μια εικόνα από τον ιατρικό βίο. Ο Χριστός παρουσιάζεται ως ιατρός που παρέχει στη θεραπεία στις νοσούσες ψυχές εκείνων που το ζητούν. Με αντίστοιχο τρόπο ξεκινά και το κοντάκιο του Ρωμανού στη Νινευή (*Τὸ ἰατρεῖον τῆς μετάνοίας τοῖς γνώμη αρρωστοῦσιν ἀνέωκται*)

Ο όρος γνώμη απαντά στην ποίηση του Ρωμανού και με την σημασία του εκουσίως.

Οίκος β'

Στίχος 1-2: παρήχηση του π

Στίχος 2: λογοπαίγνιο και ετυμολογικό σχήμα με το *ἀεὶ ἀέναος*.

Οίκος γ'

Στίχος 3: αναφέρεται στο αμάρτημα στο οποίο περιέπεσαν οι Εβραίοι, όταν κατά την απουσία του Μωυσή, για να πάρει τις 10 εντολές, ζήτησαν από τον Ααρών να τους κατασκευάσει ένα χρυσό βόδι, για να το λατρεύουν (Έξοδος 32,1-35).

Στίχοι 4-5 και 9: Έξοδος 32,10.

Οίκος δ'

Στον οίκο υπάρχει μια αναλογία με την συμπεριφορά του Θεού προς τον προφήτη Ηλία (ύμνος στον προφήτη Ηλία). Εκεί ο Θεός αφήνει στα χέρια του προφήτη Ηλία την διαχείριση του θυμού του, ωστόσο ο Ηλίας δεν δείχνει την αντίστοιχη επιείκεια με τον Μωυσή.

Οίκος ε'

Στίχοι 1-3: κατά Ματθαίον 15,26. Αναφορά στο θαύμα της θεραπείας της κόρης της Χαναanaίας, ειδωλολάτρισσας γυναίκας η οποία με πίστη και επιμονή προσέπεσε στον Χριστό για βοήθεια. Ο Ιησούς για να δοκιμάσει την πίστη της αρχικά την απέπεμψε, λέγοντας ότι δεν μπορεί να στερήσει το ψωμί από τα παιδιά του (εβραίους) και να το δώσει στα σκυλιά (ειδωλολάτρες), η επιμονή, όμως, και η πίστη της Χαναanaίας τελικά επιβραβεύονται.

Στίχος 2: ο Grosdidier de Matons προτείνει ως διόρθωση του *ἐπείγετο* το *ἀπείπετο*. Σύμφωνα με την βιβλική αφήγηση ο Χριστός αρχικά αρνείται την θεραπεία της κοπέλας.

Στίχος 5: ενδιαφέρουσα αντίθεση του είναι και φαίνεσθαι.

Στίχος 7: Β προς Τιμόθεον επιστολή 2,5

Στίχοι*7-8: στίχοι παράλληλοι. Ομοιτέλευτο.

Οίκος ς'

Στίχοι*1-2: Επιστολή Ιακώβου 1,17

Στίχος 8: Κατά Ματθαίον 11, 12 και Κατά Λουκάν 16,16.

Στον οίκο αυτό ο Ρωμανός δίνει έμφαση στην ελευθερία και η ελεύθερη βούληση η οποία έχει χαριστεί στον άνθρωπο. Ο άνθρωπος ό,τι κάνει πρέπει να το κάνει εκούσια χωρίς να του ασκείται βία ή καταναγκασμός (στ. 5).

Οίκος ζ'

Στίχος 3: Η χρήση του *ὅποια* στην ευθεία ερώτηση δεν απαντά γενικά. Ωστόσο ήδη από τον 5^ο αιώνα κατά τον ίδιο τρόπο χρησιμοποιείται το *ὅστις*.

Στίχος 4: Β προς Θεσσαλονικείς επιστολή 2,13.

Στίχος 5: *ἐξελεῖται* αντί *ἐξαιτεῖται* από τον Grosdidier de Matons

Στους δύο επόμενους οίκους κυριαρχούν εικόνες από τον αγροτικό βίο.

Οίκος η'

Στίχοι*3-4: Γένεσις 1,11,12,29 και 2,9,16,17. Το πρώτο φυτό είναι ο Αδάμ, ο οποίος διώχθηκε από τον Παράδεισο (*ἐκκριζωθῆναι*) εξαιτίας της παρακοής του. *Φυτόν... ἐφύτευσεν*: ετυμολογικό σχήμα

Στίχος 5: Αναφέρεται στον Ιούδα τον μαθητή του Ιησού.

Στίχοι*6-7: Οι απόψεις διχάζονται. Ο Παπαδημητρίου που εξέδωσε στην Αθηναϊκή έκδοση τον κανόνα υποστηρίζει ότι εδώ γίνεται αναφορά στον διάβολο, τον εκπεσόντα άγγελο, ενώ ο Grosdidier de Matons υποστηρίζει ότι μιλά για τον Αδάμ. Μάλλον ευσταθεί η δεύτερη άποψη, καθώς οι στίχοι αυτοί (6-8) βρίσκονται σε αναλογία με τους στίχους που προηγούνται (3-5) και αναφέρονται στον Αδάμ και τον Ιούδα αντίστοιχα.

Στίχος 8: Σαφής αναφορά στον Ιούδα. Η λέξη **πλοῦτος** έχει διπλή σημασία: 1. υλικά αγαθά, 2. σωτηρία της ψυχής.

Οίκος θ'

Στίχοι*1-2: Το ανθρώπινο γένος είναι νωθρό προς το καλό, όπως η άγρονη γη, η οποία χωρίς φροντίδα, δεν μπορεί να αποδώσει καρπούς. Δυσκολίες παρουσιάζει η κατανόηση της μετοχής *«ναρκοῦν»* (μετοχή γένους ουδετέρου) που χρησιμοποιείται στην αρχή της πρότασης για τις ανάγκες της ακροστιχίδας. *Τὴν ἀρχὴν... τοῦ ἀμαρτάνειν*: υπερβατό

Στίχος 3: αντί χηρεύοντας ο Grosdidier de Matons (και παλαιότερα ο Maas) διορθώνει χερσεύοντας. Βάσιμη διόρθωση αφού νοηματικά ανταποκρίνεται στο «ἀρδεΐαις» που προηγείται.

Στίχος 4: Ο ποιητής δεν έχει στον νου του μόνο τον Μωυσή στον οποίο αναφέρθηκε και παραπάνω αλλά και άλλους προφήτες όπως τον Ιεζεκιήλ (18,1-32) ο οποίος υποστήριξε την αρχή της ατομικής ευθύνης, αλλά και τον Ωσηέ (6,6) ο οποίος υποστήριξε ότι η ελεημοσύνη έχει μεγαλύτερη αξία από τις θυσίες.

Στίχο*6-7: Ψαλμοί 103,14

Οίκος *'

Στίχος 3: Ματθαίον 9,9 κ.ά. Τελώνες ήταν οι απόστολος Ματθαίος και ο Ζακχαίος.

Στίχο* 3-4: οι τελώνες και οι πόρνες συχνά αναφέρονται μαζί στον Ρωμανό, ίσως λόγω της ευαγγελικής ρήσης (Ματθ. 21,31 «ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅτι οἱ τελῶναι καὶ αἱ πόρναι προάγουσιν ἡμᾶς εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ».) Τελώνες ήταν οι απόστολος Ματθαίος και ο Ζακχαίος. Γι'αυτό και η επιλογή του «μαθητεύω» δεν είναι τυχαία, όπως και του «παιδεύω» καθώς οι πόρνες γίνονται παιδιά του Θεού.

Στίχος 5: κατά Ιωάννην 4,5 κ.έ. Η Σαμαρίτιδα είναι η μετέπειτα αγία Φωτεινή.

Στίχος 6: αντί ἐκφέρει ο Grosdidier de Matons διορθώνει ἐκτρέφει.

Στίχο*6-7: Ἐξοδος 16,1, όπου αναφέρεται η θαυματουργική μέσω του μάνα διατροφή των εβραίων καθ' όλη τη διάβαση της ερήμου.

Στίχος 8: Κατά Ιωάννην 2,1: Το θαύμα στον γάμο στην Κανά.

Στους επόμενους οίκους ο Ρωμανός χρησιμοποιεί ξανά την εικόνα του Χριστού ως γιατρού

Οίκος *'

Στίχος 1: το *ραδίως* χρησιμοποιείται συχνά στον Ρωμανό με τη σημασία του ταχέως.

Στίχο*1-4: έντονη παρήχηση του π

Στίχος 2: ἔμπλαστρος= φάρμακο προς επάλειψη, αλοιφή.

Ο οίκος, όπως και άλλα κοντάκια, όπως εκείνο στην Ανάσταση του τετραήμερου Λαζάρου όπου περιγράφεται αναλυτικά ή ανασύσταση του σώματος του Λαζάρου, έχει δώσει αφορμή σε αρκετούς να μιλούν για ιατρικές γνώσεις του Ρωμανού.

Στίχος 7: Ο Grosdidier de Matons προτείνει το *εὐδρανεστέρων*. Το *εὐδρανής* χρησιμοποιείται από τον Κύριλλο Αλεξανδρείας.

Οίκος *'

Οι θεοσημείες έρχονται ως αποτέλεσμα της άρνησης των ανθρώπων να συμμορφωθούν στο λόγο του Θεού.

Στίχος 1-2: ἔργων... λόγοις: η αντίθεση λόγου και έργου

Στίχοι*3-4: Οι θεοσημείες (σεισμοί, ξηρασία) που περιγράφονται από τον Ρωμανό και συνδέονται με τη Στάση του Νίκα, παραδίδονται και στη Χρονογραφία του Μαλάλα. Βλ. και Μαλάλα 442,18 και 456,19 κ.ά.

Στίχοι*6-7: Μαλάλας 454,8. Μετά τον σεισμό ακολούθησε ξηρασία. Βλ. και παρακάτω.

Στίχος 8: τὸ ράθυμον: χρήση του ουδετέρου του επιθέτου αντί του θηλυκού ουσιαστικού. Σύνηθες και κατά την αρχαιότητα.

Οἶκος *8'

Στίχος 1: Η μία πληγή είναι ο σεισμός (530) και η δευτέρα η ξηρασία (530-531).

Στίχοι*4: Μια τρίτη πληγή αποτελεί η πυρκαγιά που ξέσπασε στον ναό της αγίας Σοφίας και κατέκαυσε τον ναό κατά τη διάρκεια της Στάσης του Νίκα (532)

Στίχος 5: αναφέρεται στην αρπαγή της κιβωτού της διαθήκης από τους Φιλισταίους (1 Σαμουήλ 4.3-5, 10,11)

Στίχος 6: Όπως περιγράφεται στην παλαιά Διαθήκη, το νέο της απώλειας της Κιβωτού μεταδόθηκε αμέσως στη Σηλώ. Ο γηραιός ιερέας Ελί έπεσε νεκρός μόλις το άκουσε και η νύφη του, που ήταν έγκυος και ετοιμόγεννη όταν μαθεύτηκε η είδηση, τον ονόμασε Ιχαβώδ, όνομα που σημαίνει «Πού είναι η Δόξα;», ως αναφορά στην απώλεια της κιβωτού. (1 Σαμουήλ 4:12-22). Αντίστοιχη εικόνα θρήνου μας παραδίδει και ο Ρωμανός για την καταστροφή του ναού της Αγίας Σοφίας.

Στίχος 9: Στον στίχο παρατηρείται υπερσυλλαβία κατά 4 συλλαβές.

Οἶκος *9'

Αναφορά και περιγραφή των καταστροφών που συνόδευσαν τη Στάση του Νίκα. Η ζωντανή και εναγώνια περιγραφή από τον Ρωμανό αποτελεί ένδειξη ότι υπήρξε μάρτυρας όσων περιγράφει και ο Μαλάλας.

Στίχος 1: εἰκός... εἰκότως: ετυμολογικό σχήμα

Στίχοι*1-3: Πολύ ενδιαφέρουσα απροθυμία από πλευράς Ρωμανού να αναδηγηθεί τα γεγονότα. Ο ποιητής υπαινίσσεται ότι θα απέφευγε να ανακαλέσει το φλέγον αυτό ζήτημα. Ο στίχος 2, όπου υπογραμμίζεται ότι τα πνεύματα ακόμα αιχμαλωτισμένα από επώδυνες αναμνήσεις, παραπέμπει σε μια συγγραφή του κειμένου κάπως απομακρυσμένη από τα γεγονότα του 532 μ.Χ.

Στίχοι*4 κ.έ.: χαρακτηριστική εδώ η περιγραφή του Προκοπίου (Bonn), I, 121,5, αλλά και του Ζωναρά, III, 154,8

ή ὕλη= εδώ οποιοδήποτε εύφλεκτο υλικό, πιθανότατα τα ξύλα της κατασκευής.

Παρήχηση του ρ.

Οίκος *'

Στίχο* 1-5: ζωντανή περιγραφή της φωτιάς που εξαπλώθηκε στην Κωνσταντινούπολη και βρέθηκε εκτός ελέγχου. Βλ. και Ζωναρά, *Επιτομή Ιστοριών*, XIV 6,18. Ωστόσο πουθενά δεν περιγράφεται κάποια θαλασσοταραχή η οποία συνόδευσε τα φαινόμενα (στ. 5 και 7).

Στίχος 6: *ένικα*: Κατά τον Maas το ρήμα χρησιμοποιείται ως πιθανός υπαινιγμός στη στάση του Νίκα («Νίκα» το σύνθημα των στασιαστών).

Στίχος 8: εδώ ο ρωμανός υπαινίσσεται μια διαφορετική ερμηνεία από εκείνην του Προκοπίου, όσον αφορά τη στάση της Θεοδώρας η οποία εμπόδισε τον Ιουστινιανό να εγκαταλείψει την πόλη. Δεν ήταν μόνο η ηρωϊκή υπερηφάνεια της, που την προέτρεψε να συμβουλέψει τον σύζυγό της να παραμείνουν, αλλά και ένας πολύ καλός υπολογισμός των κινδύνων που θα έκρυβε η φυγή μέσω θαλάσσης.

Οίκος *'

Στίχος 8: *έν στόματι μάχαιρας*: Γένεσις 34.26 κ.ά.

Οίκος *η'

Στίχο*4-5: Στο θρήνο και την προσευχή συμμετείχε και το αυτοκρατορικό ζεύγος, ο Ιουστινιανός και η Θεοδώρα.

Στίχο*6-7: Α' Βασιλειών 17,4. Αναφορά στη γνωστή θαυματουργική νίκη του Δαβίδ επί του Φιλισταίου Γολιάθ.

Οίκος *θ'

Στίχος 3: *όδυρμός πικρός*: Η συμπόνοια του ποιητή για τα θύματα της Στάσης του Νίκα εκφράζεται διακριτικά, αλλά ξεκάθαρα με τη φράση αυτή που θυμίζει το αντίστοιχο *όδυρμός πολύς* της Ραχήλ για τα παιδιά της (Ιερεμίας 31.15) και την αναφορά στο κατά Ματθαίον Ευαγγέλιο 2.18 για τη σφαγή των νηπίων.

Οίκος κ'

Στίχος 1-2: Αναφορά στην καταστροφή που υπέστησαν η Αγ. Σοφία και η Αγ. Ειρήνη, οι μεγαλοπρεπέστεροι ναοί της Κωνσταντινούπολης.

Στίχος 2: *οί του βαπτίσματος υίοί*= οι χριστιανοί

Στον οίκο ο ποιητής προσωποποιεί τους δύο ναούς. Τώρα μοιάζουν με δύο νεκρά σώματα που τους επιτίθενται τα σκουλήκια.

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΥΜΝΟΓΡΑΦΙΑ

ΒΥΦΦ 111: ΤΑ ΚΟΝΤΑΚΙΑ
ΤΟΥ ΡΩΜΑΝΟΥ ΤΟΥ ΜΕΛΩΔΟΥ

Πανεπιστήμιο Κρήτης
Τμήμα Φιλολογίας

Πανεπιστημιακές Παραδόσεις
Χ.Ε. 2017-2018

Διδάσκουσα: Ζερβουδάκη Αλεξάνδρα